

GREK FELSEFESİ VE MODERN DÜŞÜNCE*

(1978)

Hans-Georg Gadamer

Çeviren: Egemen Seyfettin Kuşçu**

ÖZET

Hans-Georg Gadamer 20. yüzyıl Kıta felsefesi geleneği içerisindeki önemli düşünürlerden biridir. Hermeneutiğin etkili düşünürlerinden olan Gadamer'in Grek düşüncesi/felsefesi ile sıkı bir ilişkisi olduğu ve bu ilişkinin onun hermeneutik yaklaşımını biçimlendirdiği bu alanda yaptığı pek çok çalışma ve konuşmasından anlaşılmaktadır. Çevirisini sunduğumuz kısa metin iki açıdan önemli görünmektedir. Birinci olarak her ne kadar bir radyo programı konuşması olsa da Gadamer'in Almanca yayınlanan *Gesammelte Werke* içerisindeki altıncı ciltteki açılış metni olmasından, ikinci olarak ise genel okuyucular için hazırlanan *Gadamer Lesebuch* içerisindeki onaltı kısa metinden biri olarak Gadamer tarafından seçilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Grek Felsefesi, Modern Düşünce, Nesne, Özgürlük, Öz-Bilinç, Dil

ABSTRACT

Hans-Georg Gadamer is one of the leading philosophers of 20th century Continental Philosophy. As an efficient philosopher of hermeneutics, he has a strict relation with Greek thought/philosophy which formed his hermeneutic approach and both his relation and the effect of this relation on his philosophy can be revealed by his many work on this subject. This translated short text has two importance: Although it is a radio lecture it is the opening essay in the volume 6 of *Gesammelte Werke* and it is selected by Gadamer himself as one of the 16 essays included in *Gadamer Lesebuch* which is a collection for the general readers.

Key Words: Greek Philosophy, Modern Thinking, Object, Freedom, Self-Consciousness, Language.

* Metin künyesi verilen İngilizce çevirisi ile de karşılaştırılarak yine künyesi verilen Almanca orijinalinden çevirilmiştir. Bkz.: Hans-Georg Gadamer, "Die griechische Philosophie und das moderne Denken", *Gesammelte Werke*: Band 6: Griechische Philosophie II, Mohr Siebeck, 1985, s. 3-8. Karş.: Hans-Georg Gadamer, *The Gadamer reader : a bouquet of the later writings*, edited and translated by Richard E. Palmer, Northwestern University Press, 2007, s. 266-274. Metnin son hali verilmeden önce Almancasından okuyup kontrol ederek önemli önerilerde bulunan Arş. Gör. Barış Aydoğan'a teşekkür ediyorum.

** Arş. Gör. Dr., MSGSÜ Felsefe Bölümü

Grek felsefesi ve modern düşünce; bu başlık özellikle Alman felsefesinde en başından beri gündemde olmuştur. Alman filozofların “Grecomania”ından bile söz edilmiştir ve bu terim açık ki yalnızca Heidegger’e veya yeni-Kantçılığın Marburg okuluna uymamaktadır. Söz konusu terim; Fichte, Schelling ve Hegel’in -Kant’tan esinlenerek- Platoncu ve Aristotlesçi diyalektiğin düşünmeyi kışkırtıcı fikirlerine aracı bir geri dönüşü gerçekleştirdiği büyük Alman İdealizmi hareketi açısından da aynı derecede kullanılabilir. Bununla birlikte, tuhaf bir şekilde böylesi bir yüzleşme modern düşünce için çift anlamlı bir meydan okumaydı. [Bir yandan -ç.n.] hiçbir zaman unutmamalıyız ki Grek felsefesi bugün felsefe sözcüğünü ilişkilendirdiğimiz dar anlam bakımından felsefe değildir. Felsefe kuramsal ve bu nedenle bilimsel ilginin tümü anlamına gelmekteydi ve hiç kuşku yok ki kendi düşünceleriyle bir dünya tarihini belirleyici bir tercihe önyak olan ve bilimin var edilişi ile modern uygarlığın yolunu belirleyenler Greklerdi. ‘Batı dünyası’ olarak adlandırılan Batı’yı, yani Avrupa’yı Asya ülkelerinin büyük hieratik [ruhbanı -ç.n.] kültürlerinden ayıran, kesinlikle Grek felsefesi, Grek matematiği, Grek tıbbı ve onların kuramsal meraklarının tümü ve onların entelektüel ustalıklarının ilişkili olduğu bilmeye yönelik tutkunun sözü edilen yeni uyanışıdır. Böylece modern düşünce için Grek düşüncesi ile yüzleşme hepimiz için bir kendiyle hesaplaşma türüdür.

Bu düşünme türünde insanlığın dünyada yurdunda olması¹, yurt edinmesi² ile yeni formların ve şekillerin ustasının, yaratıcısının, *teknikçinin* yani yeni bir tekniğe egemen olanın ve aynı zamanda dünyanın düzenlenmiş bütünlüğünü oluşturan formlar ve şekillerin önceden verilmiş doğal dünyasının ortasında kendisine açılmış olan özgür mekanını bulanın kendine yurt yapmasının³ arasında bir içsel karşılık anlamına gelmektedir. Böylece Grek uyanışı esnasında felsefe, insanların, doğa sahasının bu düzenlenmiş bütününe insan istenci ve insan eylemelerine sağladığı özgürlük mekanının bu dar alanına, yani orası⁴ içerisine muazzam bırakılmışlıklarını düşünerek farkına varışlarıdır. Ancak düşünmede, bu bırakılmanın kesinlikle farkına varılır ve o şunlar gibi muazzam soruların ortaya konmasına sürükler: Başlangıçta ne vardı? Bir şeyin varolması ne demektir? Hiçbir şeyin varolması ne demektir? Hiçbir şey bir şey midir? Bu soruların ortaya konması Grek felsefesinin başlangıcıdır ve temel cevaplar şunlardır: *Physis* (bütünün düzenlenmişliğindeki kendiliğinden oradalık⁵) ve *logos* (insan zanaatkarlığının *logosunu* da içerecek biçimde, bu bütünün sezgisi ve sezilirliği). Ancak böylece, Grek felsefesi imgesinin modern bilimle olan yüzleşmesinde, [modern bilimin -ç.n.] kuramsal yapabilirlik ve egemenlik kurma

¹ das Daheimsein des Menschen in der Welt

² Heimischwerden

³ sich heimisch Machen

⁴ in das Da

⁵ Von-sich-aus-Da-Sein

yolunun bir öncüsü ve [yol -ç.n.] açıcısı olarak değil neredeyse bir antipodu gibi orada durur. Grek düşünüşü sayesinde farkına vardığımız şey anlaşılabilir dünya ile üzerinde egemenlik kurulabilir dünya arasındaki karşıtlıktır.

Onyedinci yüzyılda Galileocu mekaniğin ortaya çıkışı ve onyedinci yüzyılın büyük araştırmacıları ve düşünürlerinin yeni bilgiye ulaşma ve bilgiyi çözümleme yolları düşünceleriyle başlayan büyük istila buydu. Dünya böylece modern deneysel bilimin matematiksel olarak düşünölmüş, soyut-yalıtın soru çerçevesi yoluyla yöntemsel araştırmının nesnesi olmuştur. Eğer bu yenilik bir formöl ile açıklanmak istenirse, yapılanın Grek dünyaya bakışının antropomorfizminin terk edilmesi olduğu söylenebiler. Tıpkı Aristotelesçi geleneğin fiziğinin olduğu gibi tatmin edici ve mükemmel derecede yalın olan, bize ateşin yukarıya doğru yönlendiğini çünkü onun doğasının yukarıya gitmeye eğilimli olduğunu ve taşın aşığıya doğru düştüğünü çünkü onun aşığıda olduğunda kendi yerinde olduğunu söyleyen, -doğanın insan varlığının bakış açısından ve öz-bilinçliliklerinden üretilen bu yorumu, şimdi bildiğimiz ve bizim modern dünyamıza ait olan hiç kimsenin reddedemeyeceği gibi, bilgi yoluyla dünya üzerine ustalaşmanın [ona sahip olmanın -ç.n.] ve onu kavramanın olanakları için antropomorfik bir kabuktu.

Eğer modern bilim bazı sonradan gelen ilgilerle değil daha ziyade teknolojiye, biçimlemeye, yapmaya, değiştirmeye, yapılandırmaya yönelik kendi ulaşım türü üzerinden kurulmuş olsaydı antik felsefenin mirası modern bilim içerisinde onunla yan yana varolabilirdi -çünkü dünyamızı yalnızca egemen olunabilir bir dünya olarak değil aynı zamanda anlaşılabilir bir dünya olarak görmeye olan ihtiyacımız ve isteğimiz apaçık bir olgudur. Modern bilimin yalnızca yeniden üretebildiği şeyleri anlaşılın ve bilinen olarak kabul eden yapılandırmacılığı ile Physis ile nitelenen Grek bilim kavrayışı yani şeylerin bir kendilerinde ayarlanmış varoluşlarının düzeni olarak kendilerinde var oldukları ve kendi kendilerini serimledikleri ufuk karşıttır. Bundan dolayı modern düşünüşle sözünü ettiğimiz Grek mirası arasındaki yüzleşme dolayısıyla önümüzde duran soru antik mirasın yeni zamanların ayrıcalıklı bilgi koşulları altında gizlenmiş olan bir doğruluğu bize ne ölçüde sunabileceğidir.

Eğer bu noktada kendini göz önüne seren farklılığı tek bir sözcükle işaret etmek isteseydik bu sözcük 'nesne'⁶ olurdu. Bilmek kavramının kendisinde, en azından yabancı sözcükler 'obje' ve 'objectivite'⁷, bizim 'nesnelere'⁸ bilebileceğimize yani onları kendi uygun varoluşlarında nesnel bir biliş tarzı⁹ ile bilince getirebildiğimizde dair kendiliğinden anlaşılır bir öncül var görünür. Antik gelenek ve antik miras yoluyla

⁶ Gegenstand

⁷ in dem Fremdwort Objekt und Objektivität - nesne ve nesnellik de denebilirdi ancak vurguyu verebilmek için orijinal haliyle bıraktık. -ç.n.

⁸ Gegenstände

⁹ einer objektiven Erkenntnis.

bize ulaşmış olan soru, bu nesnelleştirme¹⁰ girişiminin sınırlarının nereye kadar olduğunu. İlkel olarak, içsel bir maddi zorunluluk ile şeylerde saklı, modern bilimin erişimi dışında olan belli bir nesnellik-olmama var mıdır? Bir kaç örnekle nesnelleştirmenin sınırlarını bilinir kılanın aslında Grek düşüncesinin aktüel ve süregiden mirası olduğunu sergilemeye çalışacağım.

Bana bu tema için önde gelen örnek cismin deneyimlenmesi olarak görünmektedir. Bizim 'cisim'¹¹ olarak adlandırdığımız kesin surette *corpusun* kartezyen tanımı olan *res extansa* değildir. Cismin görünüm biçimi katıksız matematiksel yayılmışlık değildir. Belki de özsel bir biçimde, nesnelleştirme dışındadır. Çünkü insanlar cisimsellikte nasıl karşılaşacaktır? Onlar cisimsellikte yalnızca onun işlevi bozulduğunda, kendilerine karşıt ve dolayısıyla kendi olanaklı nesnellüğünde duran bir şey olarak mı karşılaşırlar? Cisimlilik kendisini kendi canlılığımıza verilmişliğinin biçimi [yolu -ç.n.] herhangi bir biçimde, hastalıkta, rahatsızlıkta vb. durumlarda bozulduğunda ortaya koymaktadır. Bu durumda, sağlığın ve iyi durumda olmanın fark edilmeyen gizemli işleyişi olan doğal bedensel deneyim ile nesnelleştirme yoluyla hastalığa egemen olma çabası arasındaki çatışma, nesne konumundaki yani teknik araçlarla iyileştirilmeye çalışılan hasta konumundaki herkes tarafından deneyimlenmiştir. Rahatsızlıkları yani cisimselliğin kendilerini nesnelleştirmeye sunan itaatsizliklerini modern bilimin araçlarıyla egemenlik altına alınabilir kılmak, modern tıp bilimimizin kendini anlayışını ifade eder.

Aslında, 'nesnellik' ve 'nesne'¹² kavramları, insanların dünyayı kendilerine yurt kılmak için aradıkları aracısız anlayışa¹³ o kadar yabancıdır ki, Greklerin bunlara uygun düşün kavramları bile olmamıştır. Onlar daha ziyade en fazla 'şey'den¹⁴ söz ederlerdi. Tüm bu alanda kullanma alışkanlığında oldukları yegane grekçe sözcük yabancı bir sözcük olarak bize [şimdilerde -ç.n.] pek de yabancı olmayan *pragma* sözcüğüdür ve yaşama pratiğinde kendisiyle haşır neşir olduğumuz bir şey anlamına gelmektedir, [dolayısıyla -ç.n.] o [pratik alan -ç.n.] aynı şekilde aldedilecek bir şey olarak bize karşı duran bir şey de değildir, daha ziyade bizim neyin içinde hareket ettiğimize ve işler yaptığımızı gönderimde bulunur. Bu, bilim tarafından yapılandırılmış modern evrensel dünya egemenliği ve onun zemininde kurulmuş olan teknoloji tarafından önemsizleştirilmiş bir yönelimdir.

İkinci bir örnek ise -ki özellikle kısırtıcı bir tanesini seçiyorum- insanların *özgürlüğüdür*. O da benim daha önce özsel nesnelleştirilemezlik¹⁵ olarak tanımladı-

¹⁰ Vergegenständlichung

¹¹ Leib

¹² 'Gegenständlichkeit' und 'Gegenstand'

¹³ unmittelbare Verständnis

¹⁴ Ding

¹⁵ essentielle Ungegenständlichkeit

ğım yapıya sahiptir. Kuşkusuz bu hiç bir zaman tam anlamıyla unutulmamıştır ve modern bilimin ve onun bilgi için kuramsal olanaklarının yalın yönlendirmelerinin bütün bilinciyle, özgürlük düşüncesinin gelmiş geçmiş en büyük düşünürü, Kant'ı kastediyorum, özgürlüğün sözünü ettiğim bilgi için kuramsal olanaklarının kanıtlanabilir ve kavranılabilir olmadığı düşüncesini geliştirmiştir. Özgürlük doğadaki bir olgu değildir daha ziyade onun ilgi çekici bir paradoksta formüle ettiği biçimde bir akıl olgusudur¹⁶, düşünmemiz gereken bir şeydir çünkü kendimizi özgür olarak düşünmeksizin kendimizi anlayamayız. Özgürlük aklın olgusudur¹⁷.

Oysaki insan eylemliliği alanında tüm nesnellik açısından tek sınır durumu bu değildir. Ben Grekler'in, toplum tarafından biçimlendiriliyor olma¹⁸ düşüncesini yani *ethos*'u akıl olgularının yanına yerleştirdiklerinde doğru bir şey yaptıklarına inanıyorum. *Ethos* Aristoteles'in bu durum için bulduğu isimdir. Bilinçli tercih ve özgür bir seçim olanağı, zaten her zaman olduğumuz şey olarak bizimle taşınmıştır –ve biz kendi kendimize 'nesne' değilizdir. Bana öyle geliyor ki Grek düşüncesinden bizim düşünüşümüze kalan büyük miraslardan biri, Grek etiğinin gerçekten yaşanan yaşam temelinde etiğini kurması, modern zamanlarda felsefi düşünümün bir konusu olarak zorlukla yer verilen bir görüngenüye geniş yer ayırması, olanak sağlamasıdır; kastettiğim dostluk, '*philia*' temasıdır. Bu sözcük bizim açımızdan dar bir kavramsal tınlama yaratacak bir sözcüktür, bu nedenle öncelikle onunla ne denmeye çalışıldığını bilebilmek için onun bu tınlayışı genişletilmelidir. Belki de ünlü Pitagoryen deyişi olan 'Arkadaşlar arasında her şey ortaktır' sözünü hatırlamak yeterli olacaktır. Arkadaşlık felsefi düşünümde, dayanışma için kullanılan bir terimdir. Bununla beraber dayanışma dünya deneyiminin ve sosyal gerçekliğin, kişinin yapamayacağı, nesnelleştiren bir ele geçirmeye planlayamayacağı veya yapay kurumlara üstesinden gelemeyeceği bir biçimdir. Çünkü buna karşıt olarak görülebilir ki dayanışma, kurumların, ekonomik sistemlerin, yargı sistemlerinin ve sosyal adetlerin tüm mümkün etkileri ve geçerliliklerini önceler, onları *taşır* ve böylece onları kılar. Bunu en son bilecek kişi hukukçu değildir. Diğer yanda bu bana Grek düşüncesinin, bu konu açısından, modern düşünceye sunabileceği gerçekliğin bir yüzü olarak görünmektedir.

Ve şimdi bununla bağlantılı üçüncü bir fenomen: Modern düşüncede *öz-bilinçliliğin* oynadığı rolü kastediyorum. Bilindiği üzere öz-bilinçliliğin yöntemsel önceliğinin bulunması modern düşünmenin asıl dönüm noktasıdır. Bizim için yöntemsel bilgi her adımı öz-kontrol ile gerçekleştirilen bir işlemdir. Böylece Descartes'tan beri öz-bilinçlilik felsefenin kendi son açıklığını ve aynı zamanda bilimin kesinliğini en uç derecede meşrulaştıran nokta olmuştur. Ancak Grekler öz-bilinçliliğin yer-

¹⁶ ein Vernunftfaktum

¹⁷ das Faktum der Vernunft

¹⁸ das gesellschaftliche Geformtsein

üzüne açık olma ve teslim olma¹⁹ fenomeninin yani bizim bilinçlilik, bilgi veya deneyime açıklık dediğimiz [fenomenin –ç.n.] yanında ikincil bir fenomen olduğunu gördüklerinde haklı değiller miydi? Ve öz-bilinçlilik iddiaları hakkında şüphelere düşmemize neden olan kesinlikle modern bilimin gelişimi değil miydi? Nietzsche Kartezyen bilginin kökeni olan radikal şüpheyeye ilişkin şöyle demiştir: Onun hakkında daha da temelden şüpheyeye sahip olunmalıdır. Freud yaşam eğilimlerinin pek çok maskelenmelerinin öz-bilinçte saklandıklarını bize öğretmişti. Toplum eleştirisi ve ideoloji eleştirisi öz-bilinçliliğin kendiliğinden apaçık ve sorgulanamaz görünen pek çok kesinliğinin aslında tamamen farklı ilgilerin ve gerçekliklerin yansımaları olduğunu göstermiş bulunmaktadır. Kısaca [söylesek –ç.n.]: Öz-bilinçliliğe modern bilimce verilen sorgulanamaz öncelikten haklılıkla şüphelenilmelidir. Burada bana öyle görünmektedir ki bu muhteşem kendini-unutmuşluktaki düşünmek için kendi yetisini, kendi yeryüzü deneyimini aklın²⁰ apaçık gözleri olarak düşünmekle Grek düşüncesi, öz-bilginin yanılmalılarını sınırlandırma yönünde ilkesel bir katkıyı kendinde barındırmaktadır.

Bu noktadan devam ederek son bir noktayı dikkate alalım. Söz konusu nokta güncel felsefe tartışmalarının içerisinde öne çıkmıştır ve her durumda yalnızca güç ve şiddet bakımından nesnellik ve nesnelleştirme kavramları aracılığıyla sıkıca tutulabilir: *Dil [language]* fenomeninden söz ediyorum. Bana öyle geliyor ki; şayet özsel kendini-unutmuşluk konuşmanın edimsel karakterini niteliyorsa, nesnel-olmanın en inandırıcı görünüşü dildir. Dilin modern konumlandırılışı sanki biz bu enstrümanları veya söylem araçlarını, sözcük ve cümle yapısı, bir tür saklama için faydalı görmüşüz ve basitçe onları karşılaştığımız her ne olursa olsun uygulayacakmı-şız gibi; dilde bir instrumentarium, bir işaret sistemi, iletişim için gerekli araçlardan bir cephanelik gördüğünde, o zaten çoktan teknik bir bozulmadır. Burada, Greklerin karşı-örnekleri karşı konulmaz bir apaçıklığa sahiptir. Greklerin dil için kullandıkları hiçbir sözcük yoktur. Onların daha ziyade dil²¹ için kullandıkları bir sözcükleri –*glotta*- yani sesleri ifade eden sözcük ve dil aracılığıyla iletişim için kullandıkları sözcükleri vardır: *logos*. Söylemin içsel kendini-unutmuşluğunun özsel olarak ilişkili olduğu şey logos ile birlikte görünüşe çıkmaktadır, ki bu, konuşma yoluyla uyandırılan, şu ana yükseltelen ve bir seslendirme ve iletişimsel bir ortaklığa getirilen dünyanın kendisidir. Şeyler üzerine konuşmada, şeyler oradadır; dünya ve insanların dünya deneyimleri, kendilerini konuşmada ve [insanların –ç.n.] birbirleriyle gerçekleştirildiği söyleşide yapılandırır yoksa [bu –ç.n.] kendisine nesnelliği temel alan ve herkes için bir bilgi olma iddiasında olan bir nesnelleştirmede yani bir kişinin içgörüsünün diğerine iletişimsel aktarımı içerisinde [olmaz –ç.n.]. Deneyimlenen dünyanın kar-

¹⁹ der Welthingegebenheit und Weltoffenheit

²⁰ Geistes

²¹ Zunge, tongue

şıklı konuşmada, logos sözcüğündeki dile getirilişi, birbirimizle değiş-tokuş edebileceğimiz her şeyi kuşatan dünya deneyimimizin iletişimsel tortulaşımı, öyle bir tür bilgidir ki modern bilimlerin büyük monoloğu ve onların gittikçe artan deneysel potansiyellerinin yanı sıra hala gerçekliğin diğer yarısını oluşturmaktadır. Modern bilim düşüncesi ile Grek Felsefe-düşüncesinin yüzleşmesi teması böylece süregiden aktüellik içerisinde. Çünkü o, modern deneysel bilimlerin görkemli sonuçlarının ve yapabilme-başarımlarının ve onların dünyaya egemenliğinin sosyal bilinçliliğe, bireylerin ve grubun yaşam deneyimine kalıp kılınması ile ilgilidir. Ancak sonuç olarak bu kalıba alınma modern bilimin yöntemleri ve onun sarsılmaz öz-kontrolü yoluyla meydana gelmemektedir daha ziyade sosyal yaşam pratiğinin kendisinde yer alır ve [bu -ç.n.] insanın gücü içerisinde bulunan, her zaman kendi pratik sorumluluğunu geliştirmesi gereken ve insan aklının kendi gücüne ve pervasızlığına karşı koyduğu sınırları koruması gereken [sorumluluktur -ç.n.]. Yurdumuzda bulunduğumuz ve kendimizi evimizde hissettiğimiz dünyanın, günümüz insanı için de bu anlamıyla anlaşılması gereken dünya olarak her ne kadar modern endüstri ve tekniğin yabancı dünyasında ona hizmet eden ve ikincil bir işlev iddiasında bulunabilir olsa da son mercî olarak kaldığını söylemek için herhangi bir kanıtı ihtiyaç yoktur.

